

II

(Komunikatai)

EUROPOS SAJUNGOS INSTITUCIJŲ, ĮSTAIGŲ IR ORGANŲ PRIIMTI
KOMUNIKATAI

EUROPOS KOMISIJA

Komisijos pranešimas

Atskiras pavojingų buitinių atliekų surinkimas

(2020/C 375/01)

TURINYS

1. ĮVADAS	2
2. GERIAUSIA PAVOJINGŲ BUITINIŲ ATLIEKŲ SURINKIMO PATIRTIS	3
2.1. Buitinės cheminės medžiagos	6
2.1.1. Namų valymo ir asmens higienos priemonės	7
2.1.2. Dažai, lakai, rašalas ir klijai	7
2.1.3. Buitiniai ir sodo pesticidai	8
2.1.4. Fotochemikalai	8
2.1.5. Pakuotės	9
2.2. Buitinės sveikatos priežiūros atliekos	9
2.2.1. Vaistai	9
2.2.2. Aštrūs instrumentai ir kitos galimai užkrečiamosios atliekos	10
2.3. Statybos ir griovimo atliekos	11
2.3.1. Asbesto atliekos	11
2.3.2. Apdorota mediena	12
2.3.3. Akmens anglių degutas ir gudronuotieji gaminiai	13
2.4. Automobilių priežiūros priemonių atliekos	13
2.4.1. Tepalų filtrai ir užterštos sugeriančiosios medžiagos	13
2.4.2. Automobilių pramonės gaminiai, paviršių poliruokliai ir antifrizo skysčiai	14
2.5. Atliekos, kuriose yra gyvsidabrio (išskyrus EEĮA)	14
3. ATSKIRO PAVOJINGŲ BUITINIŲ ATLIEKŲ SURINKIMO SĖKMĖS VEIKSNIAI	15
3.1. Ekonominės paskatos	15
3.2. Individualiems poreikiams pritaikyti atskiro surinkimo įrenginiai	16
3.3. Sąmoningumo ugdymas ir komunikacija	18
3.4. Vykdyto užtikrinimas	21
4. ŠALTINIAI	22
PRIEDAS. Nuorodos į gerosios komunikacijos patirties pavyzdžius	24

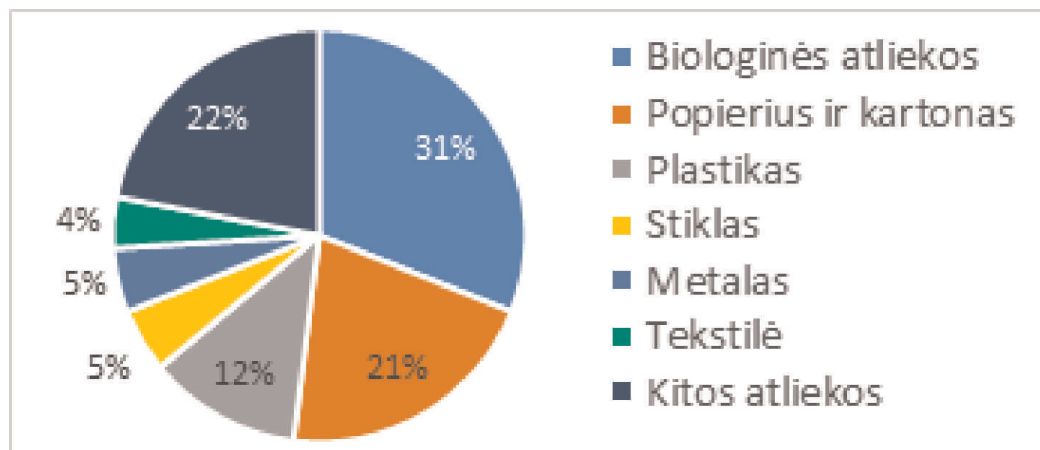
1. ĮVADAS

Šios gairės parengtos atsižvelgiant į 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/98/EB dėl atliekų ⁽¹⁾ (toliau – Pagrindų direktyva dėl atliekų) 20 straipsnio 4 dalį, kurioje reikalaujama, kad Komisija priimtų gaires dėl atskiro pavojingų atliekų iš namų ūkių frakcijų surinkimo, siekiant padėti ir sudaryti palankesnes sąlygas valstybėms narėms įgyvendinti Pagrindų direktyvos dėl atliekų 20 straipsnio 1 dalyje nustatytą atskiro surinkimo įpareigojimą.

Pagrindinis šių gairių tikslas – užkardyti pavojų žmonių sveikatai ir aplinkai, visų pirma atliekas tvarkantiems darbuotojams, sudarant palankesnes sąlygas atskirai rinkti namų ūkiuose susidarancias pavojingas atliekas. Laikantis Pagrindų direktyvos dėl atliekų tikslų ⁽²⁾, taip pat siekiama didinti medžiagų, kurios paruošiamos pakartotiniam naudojimui ir panaudojimui, kiekį ir gerinti jų kokybę, užkertant kelią kitų medžiagų srautų užteršimui, dėl kurio atliekos apdorojamos taip, kad išteklių paliekami žemesniuose atliekų hierarchijos lygmenyse. Šio dokumento tikslas – apžvelgti geriausią patirtį įgyvendinant įpareigojimą atskirai rinkti atliekas visoje ES, visų pirma regioniniu ir vietos lygmenimis. Nors šios gairės susijusios su veiksmingu pavojingų buitinių atliekų tvarkymu, reikėtų nepamiršti, kad laikantis atliekų hierarchijos pirmenybė tebėra teikiama prevencijai ir atliekų kiekio mažinimui. Todėl labai svarbios informuotumo didinimo kampanijos, kuriomis siekiama mažinti pavojingų produktų naudojimą namuose.

Šios gairės skirtos valstybių narių vietos, regioninio ir centrinio lygmenų valdžios institucijoms ir atliekų tvarkytojams. Gairių tikslas – padėti jiems ir palengvinti jų užduotį rengiant ir įgyvendinant atskiro pavojingų buitinių atliekų surinkimo programas.

1 pav. Komunalinių atliekų sudėtis Europoje

Šaltinis: Pasaulio banko (2018 m.) ir Eurostato (2008 m.) duomenys ⁽³⁾.

Pavojingos buitinės atliekos paprastai sudaro maždaug 1 proc. komunalinių atliekų (išskyrus elektros ir elektroninės įrangos atliekas, toliau – EEĮA) svorio ⁽⁴⁾. Tai sudaro ⁽⁵⁾ 1–6 kg vienam gyventojui per metus. Tačiau šalių lygmens duomenis sunku palyginti, nes šalyse taikomi skirtingi atskaitų teikimo procesai ir kategorijos (pvz., įskaitant EEĮA ar valgomuosius riebalus).

⁽¹⁾ OL L 312, 2008 11 22, p. 3.

⁽²⁾ 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2018/851, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų (OL L 150, 2018 6 14, p. 109), 41 konstatuojamoji dalis.

⁽³⁾ Žr., pvz., 2017 m. Andreasi et al. atliktą įvairių atliekų sudėties apžvalgą.

⁽⁴⁾ Adamcová, D. et al. (2016 m.).

⁽⁵⁾ EAA (2015 m.) ir D'environment (2018 m.).

Didžiąją dalį komunalinių atliekų, kurių pagrindinis šaltinis yra buitinės atliekos, paprastai sudaro šeši atliekų srautai (žr. 1 pav.). Nors pavojingos buitinės atliekos, kaip maža frakcija, priskiriamos kategorijai „kita“, jų reikšmė santykinai didesnė dėl to, kad jos gali trukdyti kokybiškai perdirbti visas kitas frakcijas, taip pat dėl saugos sumetimų.

Šiose gairėse konkrečiai neaptariami atliekų srautai, kuriems taikomi kiti Sąjungos atliekų srities teisės aktai, pavyzdžiui, reglamentuojantys baterijas, EEĮA, naudotas alyvas ar netinkamas eksploatuoti transporto priemonės, kurioms jau taikomos specialios surinkimo ir tvarkymo sistemos. Tačiau patirtis, įgyta taikant šias konkretesnes surinkimo sistemas, ir galima sąveika su jomis gali būti svarbios atskirai renkant pavojingas buitines atliekas.

Šios gairės nėra privalomos. Išimtinė kompetencija aiškinti ES teisę tebeprisklauso Europos Sąjungos Teisingumo Teismui (ESTT).

2. GERIAUSIA PAVOJINGŲ BUITINIŲ ATLIEKŲ SURINKIMO PATIRTIS

Pavojingoms buitinėms atliekoms priskiriamos įvairios medžiagos, turinčios įvairių pavojingų savybių. Pavojingos atliekos Pagrindų direktyvos dėl atliekų 3 straipsnio 2 punkte apibrėžtos kaip „atliekos, kurios turi vieną ar keletą pavojingų savybių, išvardytų [Direktyvos] III priede“. Tokios rūšies atliekų, paprastai susidarančių namų ūkiuose, pavyzdžiai: dažai ir lakai, sodo pesticidai, valymo priemonės, tam tikri nepanaudoti vaistai, tam tikros meistravimo namuose ir automobilių priežiūros priemonių atliekos.

Atliekų klasifikavimo kriterijai, susiję su savybėmis, dėl kurių atliekos gali tapti pavojingos, aprašyti šiame priede ir prireikus turi būti taikomi klasifikuojant atliekas kaip pavojingas arba nepavojingas, atsižvelgiant į jų kilmę bei rūšį ir į Europos atliekų sąrašą įtrauktas atliekas (Sprendimas 2000/532/EB) ⁽⁶⁾.

Atliekų sąrašė pateikiama atliekų identifikavimo ir klasifikavimo pamatinė nomenklatūra ir juo privaloma vadovautis nustatant, kurios atliekos turi būti laikomos pavojingomis. Jame išvardytos atliekos yra suskirstytos į skirtingus skyrius ir poskyrius pagal šaltinį ir sudėtį. Atliekas galima tiksliai identifikuoti pagal šešių skaitmenų kodą. Šiame sąrašė pavojingos atliekos pažymėtos žvaigždute (*).

Veiksmai, kuriuos reikia atlikti priskiriant atliekų kodą bet kuriam konkrečiam atliekų srautui, ir eilės tvarka, kuri turi būti taikoma peržiūrint skirtingus skyrius, aprašyti Sprendimo 2000/532/EB priede. Papildomas rekomendacijas dėl atliekų klasifikavimo ir atliekų kodų skyrimo galima rasti Komisijos pranešime – Atliekų klasifikavimo techninėse gairėse ⁽⁷⁾.

Tiek įvairių pavojingų buitinių atliekų rūšių savybės, tiek apdorojimas labai skiriasi, tačiau remiantis peržiūrėta geriausia pavojingų buitinių atliekų surinkimo patirtimi, nustatytos šios atskiros atliekų surinkimo sistemos:

- periodinis surinkimas konkrečioje vietoje (pvz., mobiliame surinkimo punkte) arba „nuo durų iki durų“ (kas dvi savaites ar dažniau),
- grąžinimas į parduotuvę,
- užstatas atliekų priėmimo aikštelėse.

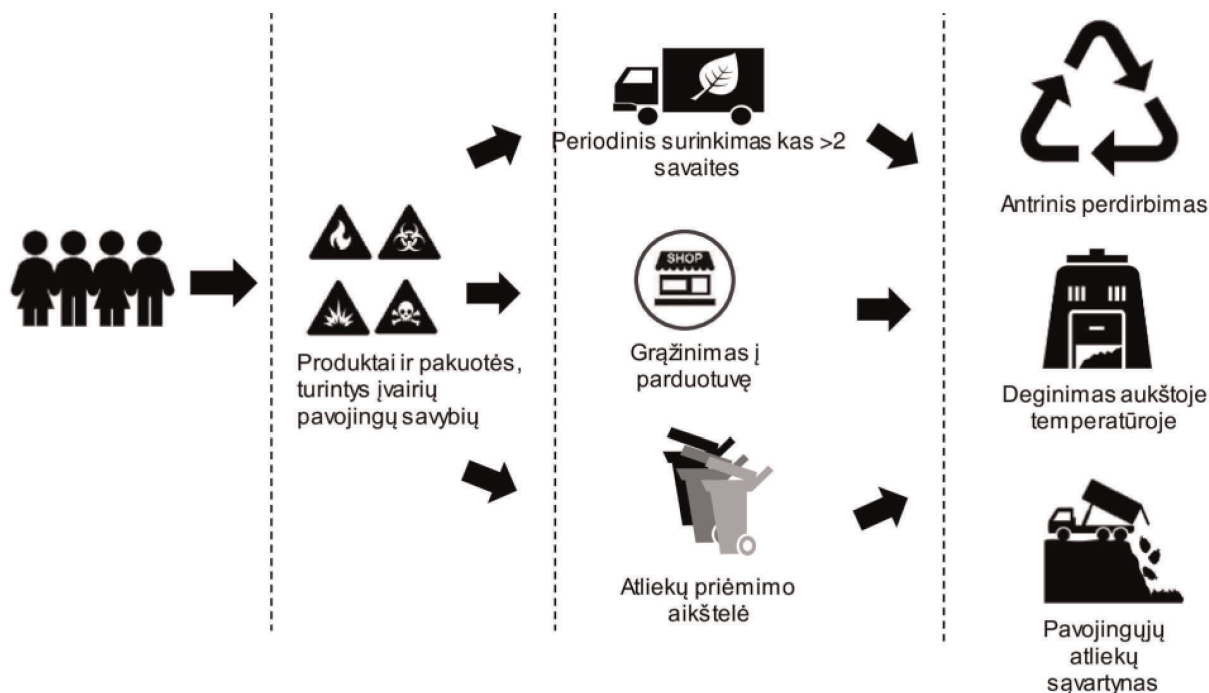
⁽⁶⁾ 2000 m. gegužės 3 d. Komisijos sprendimas 2000/532/EB, pakeičiantis Sprendimą 94/3/EB, nustatantį atliekų sąrašą pagal Tarybos direktyvos 75/442/EEB dėl atliekų 1 straipsnio a dalį, ir Tarybos sprendimą 94/904/EB, nustatantį pavojingų atliekų sąrašą pagal Tarybos direktyvos 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų 1 straipsnio 4 dalį (OL L 226, 2000 9 6, p. 3).

⁽⁷⁾ Komisijos pranešimas – Atliekų klasifikavimo techninės gairės (OL C 124, 2018 4 9, p. 1).

ES maždaug du trečdaliai atskirai surenkamų PBA yra surenkami atliekų priėmimo aikštelėse, o likęs trečdalis daugiausia surenkamas periodinių surinkimų metu, visų pirma mobiliuosiuose surinkimo punktuose. Mažmeninės prekybos patalpose yra tam tikrų atliekų, pvz., baterijų ir EEJA, surinkimo punktų ⁽⁸⁾.

Kai kurios pavojingos buitinės atliekos vis dar nėra tinkamai šalinamos ⁽⁹⁾ ir yra išmetamos į galutinių atliekų dėžę arba nedidelė jų dalis yra šalinama tokiais būdais, kurie gali kelti didelį pavojų sveikatai ir aplinkai, pavyzdžiui, nuleidžiant į kanalizaciją ⁽¹⁰⁾.

2 pav. Pavojingų buitinių atliekų atskiro surinkimo ir apdorojimo sistemos

1 gerosios patirties pavyzdys ⁽¹¹⁾

Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje įdiegta integruota atliekų surinkimo sistema, kurioje numatyti dideli ir nemokami pavojingų buitinių atliekų surinkimo įrenginiai: 18 stacionarių surinkimo punktų, į kuriuos gyventojai gali atnešti savo pavojingąsias medžiagas (t. y. vienas punktas 35 000 gyventojų), keturis kartus per metus veikia mobilieji surinkimo punktai, taip pat, pateikus prašymą, atliekos surenkamos iš namų. Taikant sistemą, surenkama daugiau kaip 5 kg pavojingų buitinių atliekų iš vieno gyventojų per metus ⁽¹²⁾.

Numatytos tikslinėms grupėms, pavyzdžiui, daugiabučių namų gyventojams, skirtos informavimo kampanijos naudojant skaitmenines priemones ir specialias paramos paslaugas. Išsamiausiose surinkimo sistemose daugiabučių namų gyventojai gali atskirai atnešti iki 27 skirtingų rūšių atliekų, įskaitant pavojingas buitines atliekas.

⁽⁸⁾ http://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/household_report.pdf

⁽⁹⁾ Letcher ir Vallero (2019 m.).

⁽¹⁰⁾ https://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/household_report.pdf

⁽¹¹⁾ https://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/20180227_Haz_Waste_Final_RepV5_clear.pdf

⁽¹²⁾ D'Emweltverwaltung (2018 m.).

2 gerosios patirties pavyzdys

Helsinkio regioninė aplinkos apsaugos tarnyba (Suomija) didmiesčio teritorijoje įrengė 50 konteinerių, kuriuose nemokamai surenkamos įvairios atliekos, įskaitant pavojingas buitines atliekas. Konteineriai įrengti degalinėse, prekybos centruose ir kitose parduotuvėse, kad jų prieinamumas būtų optimalus. Siekiant užtikrinti jų saugumą, konteineriai yra prieinami tik darbo valandomis, o vietos policija padeda stebėti įrenginius, kurių neaptarnauja personalas. Į konteinerius galima dėti šias pavojingas buitines atliekas:

- aušinimo, stabdžių ir sankabų skysčius,
- alyvų atliekas, tepalų filtrus ir kitas naftingas atliekas,
- tirpiklius, pavyzdžiui, terpentinę, skiediklius, acetoną (taip pat nagų lako valiklius),
- plovimo skysčius su tirpikliais,
- dažus, kljus, lakus, medienos konservantus,
- stipriąsias rūgštis, pavyzdžiui, sieros rūgštį,
- slėginius indus, kuriuose yra arba buvo dujų,
- purškalo flakonus,
- šarminius plovimo skysčius,
- pesticidus ir dezinfekantus,
- fotografines chemines medžiagas.

Taip pat yra tam tikrų pavojingų buitinių atliekų, kurios gali būti šalinamos tik atliekų priėmimo aikštelėse: elektros ir elektroninės įrangos atliekos (nemokamai), impregnuota mediena (nemokamai) ir atliekos, kuriose yra asbesto (10 EUR už kiekvieną 100 litrų, 2015 m. duomenys).

3 gerosios patirties pavyzdys ⁽¹³⁾

Odensėje (Danija) kiekvienas namų ūkis gauna 40 litrų talpos raudoną dėžę, skirtą pavojingoms buitinėms atliekoms laikyti ir gabenti. Dėžę galima priduoti keturiais būdais:

- pateikus prašymą, už tam tikrą mokestį ji gali būti paimta tiesiogiai iš namų ūkio,
- ji gali būti išvežta iš daugiabučių namų pavojingoms buitinėms atliekoms vežti pritaikytu mobiliu sunkvežimiu,
- namų ūkiai dėžę gali pristatyti į vieną iš dviejų personalo aptarnaujamų pavojingų buitinių atliekų priėmimo punktų,
- tam tikrais savaitgaliais namų ūkiai dėžę gali pristatyti į įprastas atliekų priėmimo aikšteles.

Odensėje kasmet surenkama 300 tonų pavojingų buitinių atliekų, o tai yra maždaug 1,6 kg vienam gyventojui per metus. Didžiausią dalį pavojingų buitinių atliekų sudaro dažai ir lakai, t. y. 66–75 proc. visų surinktų pavojingų buitinių atliekų. Likusios pavojingos atliekos yra rūgščių mišiniai, pesticidai, purškalo flakonai ir įvairios kitos cheminės medžiagos.

Šių atliekų surinkimą tvarko specialius kursus išėję darbuotojai, todėl surinktų atliekų kokybė aukšta, o homogeniškumas didelis. Pavojingų atliekų surinkimas daugiausia finansuojamas iš bendro visų savivaldybės namų ūkių mokamo atliekų mokesčio. Kaina vienam gyventojui yra maždaug 3,3 EUR per metus (remiantis 2014 m. pateikta informacija).

⁽¹³⁾ https://www.acrplus.org/images/project/R4R/Good_Practices/GP_Odense_hazardous-waste-collection.pdf

4 gerosios patirties pavyzdys ⁽¹⁴⁾

Paryžiuje (Prancūzija) naudojami ant triračių transporto priemonių įrengti mobilieji surinkimo punktai (pranc. *trimobiles*). Be to, yra atliekų priėmimo aikštelių, o pateikus prašymą atliekos išvežamos iš namų ūkio. Šios transporto priemonės mažiau nei per valandą gali būti paverstos mobiliuoju surinkimo punktu. 2012 m. tinklą sudarė šeši mobilieji surinkimo punktai, naudoti 30 skirtingų vietų.

Surinkimo paslaugos dažnumas priklauso nuo vietos aplinkybių ir svyruoja nuo vieno iki septynių kartų per mėnesį. Kiekvienas punktas toje pačioje vietoje būna pusę dienos. Surenkamos kelių frakcijų atliekos, įskaitant statybos ir griovimo atliekas, EEJA ir medieną. Atliekų atgavimo rodiklis šiuose mobiliuosiuose surinkimo punktuose yra aukštas – 65 proc. visų tikslinėse vietovėse surenkamų pavojingų buitinių atliekų. 2017 m. buvo surinktos 323 tonos pavojingų atliekų ⁽¹⁵⁾.

Ši paslauga teikiama tik namų ūkiams ir yra nemokama. Šią sistemą daugiausia finansuoja vietos valdžios institucijos, o jos kaina sudaro apie 2 EUR vienam gyventojui per metus tiek už mobiliuosius surinkimo punktus, tiek už įprastas atliekų priėmimo aikšteles. Kalbant apie EEJA, didesnės gamintojo atsakomybės sistemos teikiamas finansavimas sudaro tik nedidelę viso finansavimo dalį. Paryžiuje ant triračių transporto priemonių įrengtuose mobiliuosiuose surinkimo punktuose surinktos atliekos kainuoja apie 300 EUR/t, o įprastose atliekų priėmimo aikštelėse – apie 75 EUR/t (remiantis 2014 m. ataskaita).

5 gerosios patirties pavyzdys ⁽¹⁶⁾

Taline (Estija) kaip pavojingų buitinių atliekų surinkimo punktai naudojami modifikuoti krovinių konteineriai, kuriuose įrengtos lentynos, stalčiai ir tinkamos saugyklos. Šie konteineriai pastatyti centrinėse vietose, kad būtų netoli gyventojų. Tokiu būdu surenkamų pavojingų buitinių atliekų kiekis išaugo nuo 12 tonų (0,03 kg vienam gyventojui per metus) 2000 m. iki 158 tonų (0,4 kg vienam gyventojui per metus) 2013 m.

2005 m. vieno tokio konteinerio kaina svyravo nuo 3 700 EUR iki 4 500 EUR, priklausomai nuo dydžio (20–30 m³). Vieno surinkimo punkto tvarkymo kaina svyravo nuo 46 EUR/mėn. 2004 m. iki 70 EUR/mėn. 2013 m.

2.1. Buitinės cheminės medžiagos

Daugumoje valstybių narių savivaldybės jau renka buitines chemines medžiagas atskirai. Tai paprastai daroma vykdant periodinį surinkimą ir atliekų priėmimo aikštelėse, taip pat naudojant papildomus mechanizmus, pasitelkiant skirstytojus, kurie tai daro savanoriškai.

Pavojingų buitinių cheminių medžiagų surinkimą ir apdorojimą daugiausia finansuoja savivaldybės. Surinkimo ir apdorojimo organizavimui ir finansavimui taip pat gali būti taikomos didesnės gamintojo atsakomybės sistemos, kaip nuo 2011 m. yra Prancūzijoje. Prancūzijoje kelios tokios sektorių sistemos taikomos buitinėms cheminėms medžiagoms, priskirtoms namų ūkiuose susidarančioms specifinėms difuzinėms atliekoms (pranc. *déchets diffus spécifiques* ⁽¹⁷⁾), apimančioms pirotechnikos gaminius, angliavandenilius, gesintuvus, klėjus, tirpiklius ir įprastas buitines chemines medžiagas. Pirotechnikos prietaisai surenkami per laivų teikėjų tinklą pagal sektoriaus schemos „Aper Pyro“ sutartį.

⁽¹⁴⁾ https://www.acrplus.org/images/project/R4R/Good_Practices/GP_ORDIF_mobile-civic_amenity_site.pdf

⁽¹⁵⁾ <https://cdn.paris.fr/paris/2020/06/10/4beadd723295ce69dcd7acbcbe0a582f.pdf>

⁽¹⁶⁾ https://www.acrplus.org/images/project/R4R/Good_Practices/GP_Tallinn_hazardous-waste-collection.pdf

⁽¹⁷⁾ <https://www.ecologique-solidaire.gouv.fr/dechets-diffus-specifiques-menagers>

6 gerosios patirties pavyzdys

Bruselyje (Belgija) gyventojai gali buitines chemines atliekas palikti mobiliajame sunkvežimyje „Proxy Chimik“. Sunkvežimis reguliariai sustoja maždaug 100 vietų Bruselyje ir kiekviename punkte stovi 45 minutes. Paslauga teikiama kartą per vieną arba du mėnesius, priklausomai nuo vietos.

Apskaičiuota, kad 2012 m. šiuose mobiliuose punktuose surinktų atliekų kiekis sudarė 0,4 kg vienam gyventojui. Atliekos patikrinamos vietoje prieš jas priimant, siekiant išvengti užteršimo ir pavojaus sveikatai, taip pat padidinti jų panaudojimo potencialą (t. y. skysčiai ir kietosios medžiagos turi būti atnešami atskirai originalioje pakuotėje; ant pakuotės turi būti užrašytas produkto pavadinimas). Darbuotojams rengiami pagrindiniai mokymai, susiję su cheminėmis medžiagomis, kad jie galėtų taikyti atliekų priėmimo kriterijus.

Teikiama informacija apima: aiškius nurodymus gyventojams, brošiūras, interneto svetaines ir mobiliąsias programas, siekiant informuoti gyventojus apie surinkimo grafiką. Kad pavojingų buitinių atliekų surinkimas gyventojams būtų nemokamas, teikiamas viešasis finansavimas.

2.1.1. Namų valymo ir asmens higienos priemonės

Jeigu valymo ir asmens higienos priemonės (kosmetikos priemonės, plaukų dažai, nagų lakas, nagų lako valikliai ir kt.) yra pavojingos, jos klasifikuojamos pagal šiuos atitinkamus atliekų sąrašo kodus:

20 01 13* – tirpikliai;

20 01 14* – rūgštys;

20 01 29* – plovikliai, kurių sudėtyje yra pavojingųjų medžiagų.

Daug kasdien naudojamų valymo priemonių po šalinimo gali tapti pavojingomis atliekomis, nes jų sudėtyje dažnai yra tirpiklių, rūgščių, bazių, abrazyvinių medžiagų, paviršinio aktyvumo medžiagų, baliklių ir kitų pavojingųjų sudedamųjų dalių. Be kitų pavojų, jos gali būti degios ar ėsdinančios.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: namų valymo ir asmens higienos priemonės paprastai deginamos. Pakartotinis asmens higienos priemonių, pavyzdžiui, kosmetikos priemonių, naudojimas nėra įprasta praktika, tačiau esama kai kurių NVO iniciatyvų.

2.1.2. Dažai, lakai, rašalas ir klėjai

Dažai yra tirpiklių, pigmentų, mineralų, dervų, paviršinio aktyvumo medžiagų ir kitų priedų mišiniai. Po teptukų ir talpyklų valymo dalis gaminio patenka į kanalizaciją ir paviršinius vandenis. Naudojant tirpiklinius dažus ir pasibaigus jų gyvavimo ciklui į orą patenka lakieji organiniai junginiai.

Dažų ir tirpiklių atliekos, kuriose yra pavojingųjų medžiagų, sudaro didelę pavojingų buitinių atliekų dalį. Atliekų sąraše naudojamas šis kodas:

20 01 27* – dažai, rašalas, klėjai ir dervos, kuriuose yra pavojingųjų medžiagų.

7 gerosios patirties pavyzdys

„RePaint“ yra Jungtinės Karalystės pakartotinio dažų naudojimo tinklas (jį remia stambus dažų platintojas, kad pasidalytų patirtimi, suteiktų matomumą ir finansavimą), kuris surenka dažų likučius, perdirba juos į naujus dažus ir perskirsto nemokamai arba už mažą kainą privatiems asmenims, bendruomenėms ir labdaros subjektams. Siekiant išvengti užteršimo, laikomasi griežtų priimtinumų kriterijų (pvz., dažai priimami tik tuo atveju, jei jie vis dar yra originalioje talpykloje).

„RePaint“ tinklas valdo daugiau kaip 74 surinkimo punktus, kaip antai atliekų priėmimo aikštes ar savanorių valdomus įrenginius, ir kasmet perskirsto per 300 000 litrų dažų. Metinės surinkimo punktų eksploatavimo išlaidos sudaro beveik 10 000 EUR, priklausomai nuo apimtys ir vietos.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: ES dažniausiai naudojamas naudoti nebetinkamų dažų apdorojimo būdas yra deginimas, tačiau taip pat pasitaiko pakartotinio naudojimo ir perdirbimo atvejų. Pagal Direktyvos 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų ⁽¹⁸⁾ 5 straipsnio 3 dalį, kuria draudžiama sąvartynuose šalinti skystas atliekas ir degias atliekas, draudžiama sąvartynuose šalinti dažus, kuriuose yra tirpiklių (20 01 27*).

2.1.3. Buitiniai ir sodo pesticidai

Pesticidai – tai medžiagos, kurių kaip veikliųjų medžiagų yra augalų apsaugos produktuose ir biociduose. Nors buitiniai pesticidai yra specialiai sukurti neprofesionaliam naudojimui / naudojimui namuose, jų sudėtyje yra veikliųjų medžiagų, kurios yra toksiškos kitiems augalams ir gyvūnams, ypač augalams (herbicidai), vabzdžiams (insekticidai) ar grybams (fungicidai). Kai kurie pesticidai gali būti patvarūs ir bioakumuliaciniai, o prarijus gali būti toksiški, taip gali dirginti akis ir odą. Galimybė išvengti pavojaus sveikatai ir aplinkai, kuris kyla dėl šių produktų šalinimo, labai priklauso nuo to, kaip vartotojai laikosi šalinimo instrukcijų. Dažniausiai valstybėse narėse taikoma šių atliekų surinkimo sistema yra surinkimas iš namų ūkių vietos atliekų priėmimo aikštelėse.

Buitinių pesticidų atliekoms taikomas šis atliekų sąrašo kodas:

20 01 19* – pesticidai.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: buitinių ir sodo pesticidų atliekos bei cheminės medžiagos paprastai nėra tinkamos antriniam perdirbimui. Apskritai atliekų tvarkymo sistemose daugiausia dėmesio skiriama jų naudojimui mažinimui ir jų teisingam šalinimui pasibaigus gyvavimo ciklui. Dažniausiai pesticidų atliekos sunaikinamos deginant aukštoje temperatūroje.

2.1.4. Fotochemikalai

Atsiradus skaitmeninei fotografijai, šios kategorijos pavojingų atliekų sumažėjo, tačiau kai kuriuose namų ūkiuose vis dar ryškinamos fotojuostos ir spausdinamos nuotraukos naudojant didelius kiekius pavojingųjų cheminių medžiagų. Fotomedžiagų apdorojimo skystųjų atliekų sudėtyje yra tokių medžiagų kaip hidrochinonas, natrio sulfatas, sidabras, gyvsidabrio chloridas, kadmio, ferocianidas, rūgštys ir formaldehidai. Jų randama ryškinimo vonelių atliekose, ryškų atliekose, balikliuose, fiksatoriuose ir fiksatorių atliekose. Atliekų sąrašo naudojamas šis kodas:

20 01 17* – fotochemikalai.

Vokietijoje ir Danijoje reikalaujama, kad fotosalonų savininkai šias atliekas iš namų ūkių priimtų nemokamai. Jie taip pat atsakingi už šių atliekų šalinimą.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: fotochemikalų atliekos paprastai perdirbamos ir tai finansiskai skatina sidabro išgavimą. Elektrolizė yra dažnai naudojamas, tačiau kapitalui imlus sidabro regeneravimo būdas.

⁽¹⁸⁾ 1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų (OL L 182, 1999 7 16, p. 1).

2.1.5. Pakuotės

Pakuočių atliekos, kuriose yra pavojingųjų medžiagų ir mišinių (pavyzdžiui, išvardytų pirmesniuose skirsniuose), laikomos pavojingomis atliekomis ir gali būti surenkamos atskirai atliekų priėmimo aikštelėse arba vykdant periodinį pavojingų buitinių atliekų surinkimą. Taikomos šios atliekų sąrašo kategorijos:

15 01 10* – pakuotės, kuriose yra pavojingųjų medžiagų likučių arba kurios yra jomis užterštos.

Papildomas gaires dėl pavojingųjų medžiagų ir mišinių talpyklų klasifikavimo ir dėl to, kada jos turi būti laikomos tuščiomis, galima rasti Komisijos pranešime „Atliekų klasifikavimo techninės gairės“⁽¹⁹⁾. Tuščios pakuotės iš namų ūkių paprastai surenkamos pagal atskiro surinkimo sistemas arba kaip mišrios komunalinės atliekos.

2.2. Buitinės sveikatos priežiūros atliekos

2.2.1. Vaistai

Namų ūkiuose dažniausiai randama įvairių vaistų, kaip antai analgetikų, antibiotikų, hormonų pakaitalų, geriamųjų chemoterapijos vaistų ir antidepresantų, ir, pagal kai kuriuos apskaičiavimus, didelė jų dalis tampa atliekomis⁽²⁰⁾. Pagal Direktyvą 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus (127b straipsnį)⁽²¹⁾ reikalaujama, kad valstybės narės užtikrintų, kad būtų įdiegtos tinkamos nepanaudotų ir nebegaliojančių vaistų surinkimo sistemos. Valstybės narės įgyvendina šį įpareigojimą reikalaujamos, kad vaistinės arba atliekų priėmimo aikštelės⁽²²⁾ priimtų vaistų atliekas. Kitos ES naudojamos surinkimo vietos yra slaugos namai ir pensininkų bendruomenės. Surinkimo laikotarpiai yra įvairūs – nuo vieną dieną trunkančio rinkimo iki nuolat vykdomo ar reguliaraus rinkimo.

Atitinkami atliekų sąrašo kodai:

20 01 31* – citotoksiniai ir citostatiniai vaistai;

20 01 32* – vaistai, nenurodyti 20 01 31*.

Atskiras vaistų atliekų surinkimas yra svarbus, neatsižvelgiant į tai, ar konkretūs produktai priskiriami pavojingoms, ar nepavojingoms atliekoms, nes iš namų ūkių jie gali patekti į aplinką. Pavyzdžiui, iš miesto nuotekų valymo įrenginių išleidžiamose nuotekose yra išskirtų vaistų, taip pat į kriaukles ir klozetus išmestų nepanaudotų vaistų⁽²³⁾. Nuotekų valymo įrenginiai visų pirma skirti išmatoms ir kitoms įprastoms organinėms medžiagoms apdoroti, o ne vaistams šalinti. Todėl paviršiniuose vandenyse vis dažniau randama vaistų ir jų likučių⁽²⁴⁾ ⁽²⁵⁾.

Siekdamos finansuoti surinkimą, valstybės narės, kaip antai Prancūzija⁽²⁶⁾ ir Ispanija⁽²⁷⁾ sukūrė didesnės gamintojo atsakomybės sistemas, taikomas nebegaliojantiems vaistams.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: surinkti nebegaliojantys vaistai paprastai sudeginami aukštoje temperatūroje.

⁽¹⁹⁾ Komisijos pranešimas – Atliekų klasifikavimo techninės gairės (OL C 124, 2018 4 9, p. 1).

⁽²⁰⁾ Vokietijos federalinė aplinkos agentūra (vok. *Umweltbundesamt*) apskaičiavo, kad iš viso apie 30 proc. parduotų vaistų lieka nepanaudoti ir yra išmetami.

⁽²¹⁾ 2001 m. lapkričio 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus (OL L 311, 2001 11 28, p. 67).

⁽²²⁾ Tinklas „Health care without harm“ (HCWH). Europa sukūrė duomenų bazę, kurios tikslas – apžvelgti dabartines ir ankstesnes vietas, regioninių ir nacionalinių NVO, Europos projektų ir ES valstybių narių nacionalinių ir (arba) regioninių valdžios institucijų iniciatyvas, kuriomis siekiama kovoti su vaistais aplinkoje ir vaistų atliekomis: http://saferpharma.org/pie-initiatives-database/?_sft_area_of_interest=unused-expired-pharmaceutical-disposal-practices.

⁽²³⁾ EBPO (2019 m.), <https://www.oecd.org/chemicalsafety/pharmaceutical-residues-in-freshwater-c936f42d-en.htm>.

⁽²⁴⁾ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29890607> ir <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2012.04.028>.

⁽²⁵⁾ aus der Beek, T. et al. (2016 m.).

⁽²⁶⁾ Ademe (2017 m.)

⁽²⁷⁾ <https://www.sigre.es/>

8 gerosios patirties pavyzdys

Prancūzijoje vaistams skirta didesnės gamintojo atsakomybės sistema įgyvendinama pasitelkiant organizaciją „Cyclamed“, kuri koordinuoja atskirą vaistų surinkimą. Organizacija „Cyclamed“ rengia pacientams skirtas informuotumo didinimo kampanijas ir kuria partnerystes su visais vaistų tiekimo grandinės subjektais. Šioje sistemoje dalyvauja daugiau kaip 21 000 vaistinių, 200 platintojų ir 190 laboratorijų. Organizacijai „Cyclamed“ pavyksta surinkti 62 proc. nepanaudotų vaistų. Bendras surenkamas kiekis yra 10 500 tonų arba 162 g vienam gyventojui per metus.

Bendros surinkimo sistemos išlaidos sudaro apie 10 mln. EUR, kuriuos sudaro gamintojų įnašai, siekiantys 0,0032 EUR už vieną vaistų dėžutę, neįskaitant PVM. Apie 50 proc. išlaidų susijusios su atliekų šalinimu (250 EUR/t), įskaitant deginimo išlaidas (120 EUR/t), saugojimu ir gabenimu ⁽²⁸⁾. Vaistinėms suteikiamų surinkimo dėžių pirkimo išlaidos sudaro apie 25 proc. visų išlaidų, ryšių palaikymas – 10 proc., o bendras valdymas – 5 proc. Likusi dalis skirta studijų, mokslinių tyrimų ir įvairioms kitoms išlaidoms padengti.

2.2.2. Aštrūs instrumentai ir kitos galimai užkrečiamosios atliekos

Užkrečiamosios atliekos – atliekos, kuriose yra gyvybingų mikroorganizmų ar jų toksinų, kurie turimomis žiniomis ar remiantis patikimomis prielaidomis sukelia žmonių ar kitokių gyvųjų organizmų ligas (Pagrindų direktyvos dėl atliekų III priedas). Šios rūšies atliekos paprastai susidaro ligoninėse, laboratorijose ir susijusiose sveikatos priežiūros įstaigose. Tačiau panašių atliekų gali susidaryti dėl savarankiško pacientų gydymosi ir priežiūros namuose, nedalyvaujant sveikatos priežiūros darbuotojams. Tai gali būti pacientų panaudotos adatos, skirtos tam tikriems sutrikimams gydyti, įskaitant diabetą, taip pat savikontrolės diagnostinių priemonių, skirtų užkrečiamoms infekcinėms ligoms gydyti, atliekos. Pasaulio sveikatos organizacija pateikia informaciją apie įvairias infekcinių ligų sukėlėjų kategorijas, taip pat apie sveikatos priežiūros atliekų kategorijas ⁽²⁹⁾. Specialios nacionalinės taisyklės dėl tokių atliekų surinkimo ir apdorojimo paprastai taikomos atliekoms, susidarantioms sveikatos priežiūros įstaigose, pavyzdžiui, ligoninėse, laboratorijose ir veterinarijos klinikose, bet netaikomos namuose susidarantioms sveikatos priežiūros atliekoms, kurių atskiros surinkimo sistemų paprastai nėra, išskyrus panaudotus vaistus (kaip aprašyta pirmiau).

Tinkamo atskirai surinktų užkrečiamųjų komunalinių atliekų kodų sąrašo nėra. Šiuo metu, taikant Sprendimo 2000/532/EB priede pateiktą metodiką, tokioms namų ūkiuose susidarantioms atliekoms galima taikyti šiuos atliekų sąrašo kodus:

20 03 01 – mišrios komunalinės atliekos;

20 03 99 – kitaip neapibrėžtos komunalinės atliekos.

⁽²⁸⁾ https://www.cyclamed.org/wp-content/uploads/2019/09/CYCLAMED_INFOGRAPHIE_2018-3-1024x1024.jpg

⁽²⁹⁾ PSO, 2014 m. *Safe management of wastes from health-care activities*, https://www.who.int/water_sanitation_health/publications/wastemanag/en/.

9 gerosios patirties pavyzdys

Prancūzija nustatė didesnės gamintojo atsakomybės sistemą tam tikroms medicinos priemonėms, kurios gali būti užkrečiamos, visų pirma aštriems instrumentams, tyrimo priemonių rinkiniams ir nebetinkamiems naudoti medicinos prietaisams. Šiam išipareigojimui vykdyti gamintojų vardu įsteigta organizacija DASTRI. Ji tiekia specialias talpyklas „Needle Boxes“ (liet. adatų dėžės), kurios turi būti grąžintos į vaistines, bendradarbiaujančias su DASTRI.

Per šešerius metus pacientams buvo išdalinta 12 mln. aštriems instrumentams skirtų talpyklų, o 2018 m. 83 proc. aštrių instrumentų buvo saugiai surinkti ir apdoroti.

Dėl COVID-19 pandemijos, kuri buvo paskelbta 2020 m. kovo mėn., kai kurios valstybės narės arba jų regionai nustatė specialią mišrių atliekų iš namų ūkių, kuriuose yra COVID-19 sergančių pacientų, surinkimo tvarką⁽³⁰⁾. Tačiau apskritai, kaip nurodyta Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ECDC) parengtose gairėse⁽³¹⁾ ir išsamiau aptartose Komisijos tarnybų parengtose gairėse⁽³²⁾, tokios atliekos surenkamos kartu su nerūšiuotų komunalinių atliekų frakcija netaikant papildomų specialių surinkimo priemonių.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: užkrečiamąsias atliekas paprastai degina atliekų tvarkymo subjektai, turintys leidimą priimti užkrečiamąsias atliekas. Arba užkrečiamosios atliekos gali būti apdorojamos sterilizuojant garais arba chemiškai. 2019 m. Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė išsamią sveikatos priežiūros atliekų tvarkymo technologijų apžvalgą⁽³³⁾.

2.3. Statybos ir griovimo atliekos

2.3.1. Asbesto atliekos

Terminu „asbestas“ apibūdinama serpentino ir amfibolinių grupei priskiriamų natūralių mineralinių silikatinių pluoštų grupė. Asbestas yra pavojinga pluoštinės struktūros mineralinė medžiaga, kuri įkvėpus sukelia stiprų, galimai mirtiną ilgalaikį poveikį sveikatai, įskaitant vėžį. Anksčiau dėl atsparumo ugniai ir karščiui asbestas buvo plačiai naudojamas izoliacijai ir kitiems tikslams.

Asbestas yra medžiaga, priskiriama 1 kategorijos kancerogenams⁽³⁴⁾, o pagal Atliekų pagrindų direktyvos III priedą atliekos, kuriose yra tokios medžiagos ir kurių koncentracija viršija 0,1 proc., klasifikuojamos kaip pavojingos. Asbesto turinčioms atliekoms, kurios gali susidaryti namų ūkiuose dėl griovimo ar renovacijos darbų arba dėl tam tikros (senos) įrangos išmetimo, taikomi keli atliekų sąrašo įrašai:

- 16 02 12* – nebenaudojama įranga, kurioje yra grynojo asbesto;
- 16 02 15* – pavojingos sudedamosios dalys, išimtos iš nebenaudojamos įrangos;
- 17 06 01* – izoliacinės medžiagos, kuriose yra asbesto;
- 17 06 05* – statybinės medžiagos, kuriose yra asbesto.

⁽³⁰⁾ Valstybės narės / regiono ataskaitą galima rasti ACR+ interneto svetainės skirsnyje apie COVID-19, <https://www.acrplus.org/en/municipal-waste-management-covid-19>.

⁽³¹⁾ <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/infection-prevention-control-household-management-covid-19>

⁽³²⁾ *Waste management in the context of the coronavirus crisis* (2020 m. balandžio mėn.), https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/waste_management_guidance_dg-env.pdf.

⁽³³⁾ https://www.who.int/water_sanitation_health/publications/technologies-for-the-treatment-of-infectious-and-sharp-waste/en/

⁽³⁴⁾ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo, iš dalies keičiantis ir panaikinantį direktyvas 67/548/EEB bei 1999/45/EB ir iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 (OL L 353, 2008 12 31, p. 1).

Nors ES asbesto gamyba yra uždrausta pagal REACH reglamento ⁽³⁵⁾ XVII priedo 6 įrašė nustatytą apribojimą, asbesto vis dar yra daugelyje įvairių medžiagų ir gaminių, kurių gyvavimo ciklas yra ilgas, pavyzdžiui, pastatuose esančiose medžiagose, kaip antai betone, stogo dangoje, izoliacinėse medžiagose, vamzdžiuose ir t. t. Įvairių šalių gyventojai, užsiimantys „pasidaryk pats“ veikla, taip pat pristato (surišto, netrapaus) asbesto atliekas į atliekų priėmimo aikšteles. Reikėtų pažymėti, kad pagal Direktyvą 2009/148/EB ⁽³⁶⁾ visose valstybėse narėse galioja teisės aktai, kuriais griežtai reglamentuojama darbuotojų apsauga nuo rizikos, susijusios su asbesto poveikiu darbe. Darbą, susijusį su medžiagomis, kuriose yra asbesto, turėtų atlikti tik kvalifikuoti specialistai ir jis neturėtų būti atliekamas kaip „pasidaryk pats“ veikla.

10 gerosios patirties pavyzdys

Londonė (Jungtinė Karalystė) teikiama užsakomoji suvynioto asbesto surinkimo paslauga. Gyventojai gali paprašyti kartą per metus surinkti subsidijuojamą 15 m³ asbesto kiekį (arba septynis statybinio laužo maišus), kuris nemokai paimamas iš namų. Siekiant optimizuoti išlaidų veiksmingumą, ši paslauga užsakoma konkurso būdu atrinktiems privatiems rangovams.

11 gerosios patirties pavyzdys

Flandrijos regionas (Belgija) siekia iki 2040 m. saugiai atsisakyti asbesto. Pagal vieną iš politikos priemonių namų ūkiai gali atgabenti savo netrapų (surištą) asbestą, susidariusį atliekant namų remonto darbus, į atliekų priėmimo aikštelę arba paprašyti paimti jį iš namų naudojant registruotus maišus, kuriuos galima iš anksto nusipirkti iš savivaldybės. Kai namų ūkiai atveža tokį asbestą į atliekų priėmimo aikštelę, iki 200 kg vienam gyventojui arba iki 1 m³, arba iki 10 stogo plokščių per metus nieko nekainuoja. Taikant bendrojo finansavimo formulę paslaugos mokestis gyventojams sumažinamas tik iki 30 EUR už vieną maišą, į kurį telpa apie 20 banguotųjų stogo plokščių. Iš rezultatų matyti, kad į atliekų priėmimo aikšteles pristatomo asbesto kiekis išlieka toks pats, net kai yra numatyta galimybė surinkti asbesto atliekas, o tai reiškia, kad nėra perėjimo nuo atliekų priėmimo aikštelių prie surinkimo iš namų. Iš to matyti, kad surinkimas iš namų yra svarbus siekiant paspartinti asbesto atliekų pašalinimą iš namų.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: nors esama alternatyvių apdorojimo metodų ⁽³⁷⁾, asbesto atliekų šalinimas sąvartynuose tebėra geriausias prieinamas būdas. Prieš šalinimą sąvartyne galima imtis papildomų stabilizavimo priemonių, kad būtų sumažinta asbesto skaidulų išsiskyrimo rizika.

2.3.2. Apdorota mediena

Medienos atliekos susidaro atliekant namų renovacijos ir remonto darbus, susijusius su konstrukciniais ir nekonstrukciniais elementais, pavyzdžiui, langų ir durų rėmais, skiriamosiomis sienomis ir stogo elementais, stoginių mediena, sodų tvoromis ir kitais mediniais lauko statiniais. Kad mediena nesuirytų, ji impregnuojama medienos konservantais. Kai kurių plačiai naudojamų konservantų, pavyzdžiui, vario chromo arsenato (CCA), krezoto ir pentachlorfenolio, naudojimas buvo labai apribotas arba uždraustas, tačiau vis dar būtina pašalinti jais apdorotą medieną ⁽³⁸⁾ ⁽³⁹⁾. Atitinkamas šių buitinių atliekų sąrašo kodas:

20 01 37* – mediena, kurios sudėtyje yra pavojingųjų medžiagų.

⁽³⁵⁾ 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinant Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94, Tarybos direktyvą 76/769/EEB ir Komisijos direktyvas 91/155/EEB, 93/67/EEB, 93/105/EB bei 2000/21/EB, (OL L 396, 2006 12 30, p. 1).

⁽³⁶⁾ 2009 m. lapkričio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/148/EB dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su asbesto veikimu darbe (OL L 330, 2009 12 16, p. 28).

⁽³⁷⁾ Pažangiausi metodai: asbestas – galimi apdorojimo metodai Flandrijoje. Apribojimai ir galimybės (2016 m.) <https://www.ovam.be/sites/default/files/atoms/files/State%20of%20the%20art%20asbestos%20waste%20treatment.pdf>

⁽³⁸⁾ https://www.researchgate.net/publication/279340427_Regulations_in_the_European_Union_with_Emphasis_on_Germany_Sweden_and_Slovenia

⁽³⁹⁾ Vokietijos aplinkos agentūra atlikus išsamų tyrimą (Giegrich et al., 1993 m.) padaryta išvada, kad arsenas yra pagrindinis filtrato kancerogeniškumo veiksnys.

Paprastai namų ūkiai gali pristatyti apdorotą medieną į atliekų priėmimo aikšteles.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: tinkamiausias CCA ir kitomis medžiagomis apdorotos medienos apdorojimas yra deginimas, taikant pažangiausią oro taršos kontrolę, atsižvelgiant į arseno lakumą dūmų dujose.

2.3.3. *Akmens anglių degutas ir gudronuotieji gaminiai*

Akmens anglių degutas, prieš jį pakeičiant bitumu, paprastai buvo naudojamas kaip rišiklis tiesiant kelius. Be to, daugelį dešimtmečių mediniai pabėgiai kaip konservantu buvo apdorojami akmens anglių deguto kreozotu. Šiuo metu kreozoto naudojimas medienai apdoroti yra labai ribojamas ir reglamentuojamas pagal Reglamento (EB) Nr. 1907/2006 (REACH) ⁽⁴⁰⁾ XVII priedo 31 įrašą.

Atliekos, kuriose yra akmens anglių deguto, klasifikuojamos kaip pavojingos, nes jose yra dideli kiekiai policiklinių aromatinių angliavandenilių, kurie priklauso kancerogeninių junginių grupei. Asfalto atliekos, kuriose yra akmens anglių deguto, laikomos pavojingomis atliekomis, kai akmens anglių deguto kiekis sudaro >0,1 proc. Terminu „akmens anglių degutas“ apibūdinamos įvairios sudėtinės cheminės medžiagos, gautos iš akmens anglių, kurios CLP reglamento ⁽⁴¹⁾ VI priede priskiriamos 1A kategorijos kancerogenams ir kurios pagal Pagrindų direktyvos dėl atliekų III priedą priskiriamos prie pavojingų atliekų, jei jų koncentracija viršija 0,1 proc. Žinoma, kad panaudoti geležinkelio pabėgiai buvo pakartotinai naudojami soduose sienoms arba žemei stabilizuoti ir yra aptarti pirmiau pateiktame skirsnyje dėl medienos atliekų. Akmens anglių deguto taip pat gali būti tokiuose gaminiuose kaip akmens anglių deguto plokštės arba stogo dangos veltinis, kuris buvo naudojamas, pvz., kaip sodo namų stogų dalis. Dėl kai kurių iš šių medžiagų gali susidaryti didelis pavojingų atliekų kiekis, kai jos taisomos arba pakeičiamos.

Atliekų sąraše naudojami šie kodai:

17 03 01* – bituminiai mišiniai, kuriuose yra akmens anglių deguto;

17 03 03* – akmens anglių derva ir gudronuotieji gaminiai;

20 01 37* – mediena, kurioje yra pavojingųjų medžiagų (žr. 3.3.2 skirsnį).

Paprastai namų ūkiai gali pristatyti šias atliekas į atliekų priėmimo aikšteles.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: atsižvelgiant į šalies teisės aktus ir infrastruktūrą, šios kategorijos atliekos yra termiškai apdorojamos (deginamos) arba šalinamos sąvartynuose, nors pagal atliekų hierarchiją šis būdas yra mažiau palankus.

2.4. **Automobilių priežiūros priemonių atliekos**

2.4.1. *Tepalų filtrai ir užterštos sugeriančiosios medžiagos*

Automobilių tepalų filtrai gali tapti buitinių atliekų dalimi, kai vairuotojai patys remontuoja savo automobilius. Dėl šios veiklos taip pat gali susidaryti kitų tepalų prisigėrusių atliekų, pavyzdžiui, skudurų ir pirštinių. Apskaičiuota, kad vien Jungtinėje Karalystėje su tokiais panaudotais filtrais kasmet išmetama 1 100 tonų ⁽⁴²⁾ tepalų atliekų, dažnai kaip mišrios komunalinės atliekos. Atliekų sąraše naudojami šie kodai:

15 02 02* – absorbentai, filtrų medžiagos (įskaitant kitaip neapibrėžtus tepalų filtrus), pašluostės, apsauginiai audiniai, užteršti pavojingosiomis medžiagomis;

16 01 07* – tepalų filtrai.

⁽⁴⁰⁾ Žr. 35 išnašą.

⁽⁴¹⁾ Pavyzdžiui, aukštos temperatūros akmens anglių degutas [EC: 266-028-2].

⁽⁴²⁾ http://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/household_report.pdf

Tokias atliekas būtų galima pristatyti į leidimus turinčias įmones, kuriose tokios atliekos susidaro dėl jų vykdomos profesinės veiklos, pavyzdžiui, į automobilių remonto dirbtuves ir atsarginių dalių parduotuves (už tai gali būti imamas mokestis) arba į atliekų priėmimo aikštes, kuriose naudojamos specialios surinkimo talpyklos, siekiant išvengti nuotėkio ir palengvinti tolesnį pervežimą.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: panaudoti tepalų filtrai yra tinkami antriniam perdirbimui, nes jie pagaminti iš plieno. Visi juose likę tepalai gali būti regeneruojami naudojant tepalų filtrų presus.

2.4.2. Automobilių pramonės gaminiai, paviršių poliruokliai ir antifrizo skysčiai

Daugelis automobiliuose naudojamų arba jiems valyti ir prižiūrėti skirtų medžiagų bei mišinių yra pavojingi žmonių sveikatai ir aplinkai. Pavyzdžiui, pagrindinė antifrizo sudedamoji dalis yra toksiška medžiaga etilenglikolis. Antifrizas, kaip ir kiti automobilyje esantys skysčiai, pavyzdžiui stabdžių skystis ar tepamoji alyva, turi būti reguliariai keičiami. Taikytini atliekų sąrašo kodai:

16 01 13* – stabdžių skysčiai;

16 01 14* – antifrizo skysčiai, kuriuose yra pavojingųjų medžiagų;

20 01 26* – aliejus ir riebalai, nenurodyti 20 01 25.

Netinkamas tepalų atliekų tvarkymas apima jų išpylimą į kanalizaciją ar į dirvožemį, deginimą laužuose ar mazuto degikliuose, taip pat jų išmetimą su panaudotais filtrais į galutinių atliekų dėžę. Tokias atliekas būtų galima pristatyti į leidimus turinčias įmones, kuriose tokios atliekos susidaro dėl jų vykdomos profesinės veiklos, pavyzdžiui, į automobilių remonto dirbtuves, atsarginių dalių parduotuves ar degalines.

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: panaudotas antifrizas gali būti perdirbamas ir atkuriamas jo pradinės savybės. Perdirbtas antifrizas gali būti naudojamas kaip variklio aušinamasis skystis, o etilenglikolis gali būti išgaunamas ir pakartotinai panaudojamas plastiko pramonėje. Variklių alyva gali būti apdorojama ir regeneruojama į bazinę alyvą arba naudojama kaip kuras. Tačiau daug alyvos prarandama, daugiausia dėl to, kad ji deginama naudojimo etapu.

2.5. Atliekos, kuriose yra gyvsidabrio (išskyrus EEĮA)

Įkvėpus arba prarijus gyvsidabris yra labai nuodingas žmonėms ir gyvūnams. Jis taip pat nuodingas vandens organizmams. Buitinės atliekos, kuriose yra gyvsidabrio, apima senas gyvsidabrio baterijas ir gyvsidabrio termometrus. Joms taikomi šie Atliekų sąrašo įrašai:

20 01 21* – dienos šviesos lempos ir kitos atliekos, kuriose yra gyvsidabrio;

20 01 33* – baterijos ir akumulatoriai, nurodyti 16 06 01, 16 06 02 arba 16 06 03, nerūšiuotos baterijos ar akumulatoriai, kuriuose yra tos baterijos.

Apskaičiuota, kad 2007 m. ES 27 matavimo prietaisuose iš viso buvo sunaudojama 7–17 tonų gyvsidabrio. Daugiausia jis buvo naudojamas kraujospūdžio matuokliuose, namų barometruose, medicininiuose termometruose ir termometruose, skirtuose naudoti laboratorijose ir pramonėje. Pagal Reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 (REACH) ⁽⁴³⁾ (XVII priedas, 18a įrašas) šiuo metu draudžiama teikti rinkai gyvsidabrio turinčius matavimo prietaisus, o gyvsidabrio naudojimas plačiai visuomenei parduodamoje įrangoje (pvz., medicininiuose termometruose ir barometruose) nutrauktas 2009 m. ⁽⁴⁴⁾

Dauguma valstybių narių surenka šią įrangą kartu su kitų rūšių pavojingomis atliekomis ir atskiria ją, kad po to perdirbtų. Tačiau didelė namų ūkiuose naudojamuose termometruose ir kituose matavimo prietaisuose naudojamo gyvsidabrio dalis vis dar netinkamai šalinama su mišriomis galutinėmis atliekomis.

⁽⁴³⁾ Žr. 35 išnašą.

⁽⁴⁴⁾ http://ec.europa.eu/environment/chemicals/mercury/pdf/study_report2008.pdf

Atskirai surenkant atliekas sudaromos palankesnės sąlygos šiam apdorojimui: atliekos, kuriose yra gyvsidabrio, turėtų būti perdirbamos ar apdorojamos įrenginyje, kuriame leidžiama apdoroti pavojingas atliekas. Gyvsidabrio regeneravimo įrenginių yra, pavyzdžiui, Vokietijoje, Prancūzijoje, Austrijoje ir Švedijoje. Prekyba gyvsidabriu griežtai reglamentuojama ir kontroliuojama pagal Reglamentą (ES) 2017/852 dėl gyvsidabrio ⁽⁴⁵⁾. Atliekos, kuriose yra gyvsidabrio, prieš jas visam laikui šalinant požeminėse saugyklose, pavyzdžiui, druskos kasyklose, arba specialiai įrengtuose sąvartynuose, paprastai apdorojamos ir stabilizuojamos.

3. ATSKIRO PAVOJINGŲ BUTINIŲ ATLIEKŲ SURINKIMO SĖKMĖS VEIKSNIAI

Atskiro surinkimo organizavimo metodai buvo nagrinėjami daugelyje tyrimų ⁽⁴⁶⁾. Įrodyta, kad sėkmingos atskiro surinkimo sistemos veikia pagal integruotą metodą, apimančią šiuos keturis elementus: jas įgyvendinant teikiamos ekonominės paskatos, nustatytos aiškos taisyklės dėl teisės aktų vykdymo užtikrinimo, užtikrinama atskiro surinkimo infrastruktūra ir aktyviai bei reguliariai palaikomi ryšiai su tiksline auditorija (namų ūkiais, kuriuose susidaro atliekos). Pastebėta, kad šie elementai yra bendri visoms atskiro surinkimo sistemoms, įskaitant pavojingų buitinių atliekų surinkimo sistemas.

Išanalizavusi geriausių valstybių narių patirtį, Komisija nustatė toliau nurodytus veiksnius, kurie labai prisideda prie atskiro surinkimo sistemų veiksmingumo, visų pirma pavojingų buitinių atliekų atveju, kiek tai susiję su surinktų atliekų kiekiu.

3.1. Ekonominės paskatos

Toliau išvardytos priemonės bendrai vertinamos kaip sėkmingai skatinančios atskirą surinkimą Europoje, įskaitant gyventojų vykdomą atskirą surinkimą atliekų susidarymo vietoje.

Dėl didesnės gamintojo atsakomybės finansinė ir (arba) su veikla susijusi atsakomybė už atliekų tvarkymą nuo savivaldybių perkeliama prekių gamintojams. Didesnė gamintojo atsakomybė padeda geriau rūšiuoti ir perdirbti atliekas, nes užtikrinama tinkama infrastruktūra ir būtinas informacijos teikimas, finansuojamos grynosios surinkimo paslaugos teikimo ir tolesnio apdorojimo pagal atliekų hierarchiją sąnaudos, taip pat didinamas informuotumas. Taikant didesnę gamintojo atsakomybę matyti, kad ji naudinga perdirbant daugelį atliekų srautų, pavyzdžiui, pakuotes, elektronikos prietaisus, baterijas ir transporto priemones.

2018 m. peržiūrėtos Pagrindų direktyvos dėl atliekų 8 ir 8a straipsniuose nustatyti bendrieji principai, kurių turi būti laikomasi įgyvendinant didesnės gamintojo atsakomybės sistemas. Svarbus aspektas – gamintojų mokamų mokesčių diferencijavimas pagal tvarumo kriterijus, atsižvelgiant, pavyzdžiui, į jų produktų patvarumą, pataisomumą, pakartotinį naudojimą, perdirbamumą arba juose esančias pavojingas medžiagas. Namų ūkyje naudojamų pavojingų produktų atveju diferencijavimas pagal poveikį aplinkai galėtų pagerinti produkto dizainą, kad būtų sumažintas jo pavojingumas (kokybinė prevencija) ir padidinta (kiekybinė) atliekų prevencija, galimybė jį perdirbti arba pakartotinai panaudoti.

Taikant sistemą „mokėk už tiek, kiek išmeti“ reikalaujama, kad namų ūkiai susimokėtų šalindami mišrias atliekas. Tai paprastai įgyvendinama naudojant paženklintus atliekų maišus, kurie turi būti pagaminti iš anksto, arba gatvių kontenerius, kurie atsirakina tik identifikavus naudotoją asmenine kortele. Labai svarbu, kad mišrios atliekos kainuotų santykinai brangiai, o perdirbamas atliekas ir kitas pagal srautus išrūšiuotas atliekas būtų galima šalinti (beveik) be jokio mokesčio. Taip akivaizdžiai skatinama rūšiuoti atliekas jų susidarymo vietoje.

Dėl finansinių paskatų veiksmingumo sistema „mokėk už tiek, kiek išmeti“ pasirodė esanti veiksminga atskiro atliekų surinkimo jų susidarymo vietoje priemonė.

⁽⁴⁵⁾ 2017 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/852 dėl gyvsidabrio, kuriuo panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 1102/2008 (OL L 137, 2017 5 24, p. 1).

⁽⁴⁶⁾ Be kita ko, žr. EBPO (2012 m.), WRAP (2014 m.), UNEP (2016 m.) ir EAA (2019 m.).

12 gerosios patirties pavyzdys

Flandrija ⁽⁴⁷⁾ (Belgija) pirmąją atskiro surinkimo srityje dėl savo sistemos „mokėk už tiek, kiek išmeti“. Kintamoji namų ūkių mokamo komunalinių atliekų mokesčio už galutinės atliekas dalis turi likti nuo 0,1 iki 0,3 EUR/kg arba nuo 0,75 iki 2,25 EUR už 60 litrų maišą. Sistema „mokėk už tiek, kiek išmeti“ veikia naudojant registruotus maišus arba brūkšniniais kodais pažymėtas atliekų dėžes. Prie daugiabučių pastatų ir labai tankiai apgyvendintose vietovėse gali būti naudojami (požeminiai) viešieji konteineriai, kurie automatiškai atsidaro sumokėjus mokestį arba naudojant ženklelį.

Sąvartynų ir deginimo mokesčiai ir rinkliavos neturi tiesioginio poveikio piliečiams, bet skatina savivaldybes ir atliekų tvarkytojus didinti atliekų rūšiavimo, surinkimo ir perdirbimo veiksmingumą jų teritorijoje. Šie mokesčiai ir rinkliavos ⁽⁴⁸⁾ padeda įsikačiuoti išorines (išmetamo anglies dioksido ir metano, oro ir požeminio vandens taršos) šalinimo sąnaudas ir išorinę perdirbimo naudą (sutaupytą energiją, pirminių išteklių gavybos poveikio aplinkai ir sveikatai mažinimą) į vidines sąnaudas.

Taikant užstato grąžinimo sistemą vartotojas, pirkdamas prekę, pavyzdžiui gėrimą butelyje, sumoka užstatą, o grąžindamas talpą jį susigrąžina ⁽⁴⁹⁾. Ši sistema paprastai taikoma gėrimų pakuotėms, tačiau ji taip pat taikoma grąžinamiems produktams, pavyzdžiui, propano dujų balionams, skirtiems maisto gamybai lauke. Dėl finansinių paskatų, taikant užstato grąžinimo sistemas, perdirbimo lygis beveik iškart išaugo iki daugiau kaip 90 proc.

Iš pirmiau nurodytų priemonių pirmosios trys (didesnė gamintojo atsakomybė, sistema „mokėk už tiek, kiek išmeti“ ir mokesčiai už šalinimą sąvartynuose bei deginimą) laikomi svarbiausiomis ekonominėmis priemonėmis, skatinančiomis taikyti atliekų hierarchiją, kaip nurodyta Pagrindų direktyvos dėl atliekų IV priede.

Gerąją patirtimi pagrįsti patarimai

- Suteikiant namų ūkiams galimybių už nedidelę kainą arba nemokamai saugiai šalinti pavojingas buitines atliekas padidinami surinkimo rodikliai.
- Atitinkamais atvejais nustatant gamintojų atsakomybę už pavojingų buitinių atliekų tvarkymą taikant didesnės gamintojo atsakomybės sistemą užtikrinamas tvarus surinkimo įrenginių finansavimas ir, taikant veiksmingą diferencijavimą pagal poveikį aplinkai, taip pat gali būti skatinami projektavimo pakeitimai, kad būtų kuo labiau sumažintos produktų gyvavimo ciklo pabaigos valdymo sąnaudos.

3.2. Individualiems poreikiams pritaikyti atskiro surinkimo įrenginiai

Įvairių atliekų srautų surinkimo būdai yra labai įvairūs.

- 1) Surinkimas „nuo durų iki durų“ (vieno srauto arba sumaišyto srauto) ypač tinkamas tankiai apgyvendintiems miestų regionams, kuriuose transportavimo atstumai yra nedideli. Šis būdas paprastai naudojamas skirtingiems atliekų srautams, pavyzdžiui (dažnam) sausų perdirbamų medžiagų ir biologinių atliekų surinkimui, tačiau retai naudojamas pavojingoms buitinėms atliekoms (tikriausiai dėl mažo kiekio, atliekų rūšių įvairovės ir padidėjusio pavojaus, kai pavojingos buitinės atliekos padedamos kelkraštyje).
- 2) Periodinis surinkimas paprastai taikomas tokiems atliekų srautams kaip žaliosios atliekos, pavojingos buitinės atliekos ir stambiosios atliekos. Organizuodamos periodinį surinkimą savivaldybės teikia paslaugą namų ūkiams, tačiau surinkimo dažnumas yra nedidelis, pavyzdžiui, kartą per mėnesį. Surinkimo vieta gali būti įvairi (pvz., mobilieji sunkvežimiai gali surinkti pavojingas buitines atliekas centrinėse vietose) arba tai gali būti daroma pateikus prašymą (pvz., iš namų surenkant supakuotą surištą asbestą). Juos dažniausiai organizuoja ir sudaro sąlygas savivaldybės, bet kartais jos samdo privačius atliekų tvarkytojus. Savivaldybės gali riboti iš vieno namų ūkio surenkamų atliekų kiekį (pvz., iki 2 m³ stambiųjų atliekų) ir nustatyti tapatybės patikrinimus, siekdamas užtikrinti, kad atliekos būtų surenkamos tik iš privačių namų ūkių, o ne iš komercinę ar kitokią veiklą vykdančių subjektų.

⁽⁴⁷⁾ Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van het Vlaams reglement betreffende het duurzaam beheer van materiaalkringlopen en afvalstoffen (Vlarema) bijlage 5.1.4.

⁽⁴⁸⁾ Žr. išsamias diskusijas apie aplinkosaugos mokesčius adresu <https://ex-tax.com/>.

⁽⁴⁹⁾ Žr. ACR+ (2019 m.) Europoje veikiančių užstato grąžinimo sistemų apžvalgą.

- 3) Gatvės konteineriai ar atliekų atnešimo sistemos. Savivaldybės, organizacijos, įgyvendinančios didesnės gamintojo atsakomybės įpareigojimus, ar kiti atliekų tvarkymo subjektai pastato gatvės konteinerius arba taiko atliekų atnešimo sistemas, kad surinktų įvairių atliekų srautų atliekas: galutines atliekas, tam tikras pavojingas buitines atliekas, virtuvės atliekas, popierių ir kartoną, plastikus, metalą, stiklo pakuotes ir tekstilės gaminius. Pastatant atliekų dėžes ar konteinerius viešose vietose namų ūkiams suteikiama galimybė bet kada išmesti į juos savo atliekas, kartu optimizuojant logistiką, palyginti su surinkimu „nuo durų iki durų“.
- 4) Grąžinimo įrenginiai. Didesnės gamintojų atsakomybės įpareigojimus įgyvendinančios organizacijos įrengia grąžinimo į parduotuves įrenginius, skirtus įvairioms atliekoms: gėrimų pakuotėms, EEĖA, baterijoms ir pavojingoms buitinėms atliekoms. Naudotis grąžinimo įrenginiais vartotojams patogiu, be to, taip optimizuojama logistika, palyginti su surinkimu „nuo durų iki durų“.
- 5) Atliekų priėmimo aikštelėse naudotojai gali palikti beveik visas panaudoti arba šalinti skirtas atliekas, o surinkimo aikštelėje esantys darbuotojai gali padėti ir patikrinti atvežtų atliekų kokybę. Atliekų priėmimo aikštelėje daugiausia dėmesio skiriama buitinių atliekų surinkimui, todėl vykdant profesinę veiklą susidariusios atliekos turėtų būti nukreipiamos kitur, pavyzdžiui, reikalaujant įrodyti tapatybę su tapatybės kortele ir draudžiant atvežti didelius atliekų kiekius.

13 gerosios patirties pavyzdys

Nyderlanduose rekomenduojamas apytikris vienoje atliekų priėmimo aikštelėje aptarnaujamas gyventojų skaičius – 60 000 ⁽⁵⁰⁾. Flandrijos regione (Belgija) savivaldybės gali rinktis taikyti gyventojų skaičiaus arba atstumo standartą. Pirmuoju atveju reiškia, kad vienoje savivaldybėje, kurioje gyvena ne mažiau kaip 10 000 gyventojų, veikia viena atliekų priėmimo aikštelė ir viena papildoma atliekų priėmimo aikštelė 30 000 gyventojų ⁽⁵¹⁾. O asociacijoje, apimančioje kelias savivaldybes, visos atliekų priėmimo aikštelės yra prieinamos visiems skirtingų asociacijos savivaldybių gyventojams ir 90 proc. gyventojų turėtų turėti galimybę naudotis 5 km spinduliu esančiomis atliekų priėmimo aikštelėmis. Miestai paprastai pasirenka atstumo standartą, todėl įrenginių skaičius tam tikram gyventojų skaičiui paprastai būna mažesnis dėl didelio gyventojų tankio.

Reikėtų pažymėti, kad nors atlikus geriausios patirties įvairiose teritorijose analizę matyti, kad nėra vienos visiems tinkančios atskiro atliekų surinkimo sistemos, yra keli bendri elementai, pagal kurių skirtingus derinius nustatomas atskiro surinkimo sistemos modelis. Šie elementai pateikiami ir aptariami šiose gairėse. Lanksčiai derinant ir sujungiant šiuos elementus galima optimizuoti padėtį, atsižvelgiant į vietos aplinkybes, pavyzdžiui, gyventojų tankį, būstų tipą, klimatą, laikymo vietos apribojimus, surinkimą istoriniuose miestų centruose ir t. t.

Gerą patirtimi pagrįsti patarimai

- Įgyvendinant įvairių atskiro surinkimo sistemų derinį paprastai pasiekiamas didesnis surinkimo efektyvumas, jis tinka įvairiems atliekų srautams ir su šalinimu susijusiai gyventojų elgsenai bei pasirinkimams.
- Įvairios pavojingos buitinės atliekos dažniausiai surenkamos atliekų priėmimo aikštelėse. Siekiant padidinti surinktų pavojingų buitinių atliekų kiekį, svarbu, kad aikštelės būtų patogios naudotojams: ilgai dirbtų, būtų nesunkiai pasiekiamos ir sudarytų tankų tinklą.
- Periodinis surinkimas, surinkimas pateikus prašymą ir mobilieji surinkimo punktai yra labai svarbūs ir papildo atliekų priėmimo aikšteles, nes suteikia galimybę namų ūkiams šalinti atliekas arčiau namų. Jie taip pat naudingi siekiant spręsti vietos trūkumo problemą tankiai apgyvendintose vietovėse. Veiksmingi ir ekonomiškai efektyvūs sprendimai gali būti novatoriški įrenginiai (pvz., Paryžiuje naudojami ant triračių transporto priemonių įrengti mobilieji surinkimo punktai arba Taline naudojami pritaikyti krovinių konteineriai).
- „Nuo durų iki durų“ surenkama daugiausia atliekų, ypač tankiai apgyvendintose vietovėse. Tačiau sąnaudos taip pat yra didesnės nei kitų rūšių surinkimo atveju.
- Surinkimo punktai ir įpareigojimai priimti tam tikras atliekas parduotuvėse, vaistinėse ir kitose specializuotose vietose gali būti įtraukti į surinkimo tinklą, kad būtų lengviau šalinti atliekas tinkamai, o ne kartu su mišriomis komunalinėmis atliekomis ar nuleidžiant į kanalizaciją.
- Tam tikrų pavojingų buitinių atliekų, pavyzdžiui, asbesto, atveju, vietos valdžios institucijos gali kuo labiau sumažinti pavojų sveikatai ir neteisėtą šalinimą teikdamos konkrečioms srautams pritaikytas paslaugas, pavyzdžiui, surinkdamos surištą asbestą iš namų ir tiekdamas standartizuotas pakuotes.
- Gerinti rūšiavimą, o vėliau ir regeneruotų medžiagų kokybę padeda tinkamas darbuotojų, aptarnaujančių atliekų priėmimo aikšteles, mokymas, visų pirma susijęs su atliekų priėmimo kriterijais, kurie turėtų būti taikomi visose atliekų priėmimo aikštelėse.
- Sistemos, pagal kurią nustatomas atskirai surenkamų pavojingų buitinių atliekų kiekis, nustatymas ir surinkto kiekio bei surinkimo išlaidų vienam gyventojui per metus apskaičiavimas yra veiksmingas būdas stebėti surinkimo sistemos rezultatus, nustatyti tikslus ir ilgainiui įvertinti jos raidą.

3.3. Sąmoningumo ugdymas ir komunikacija

Komunikacija yra labai svarbi siekiant informuoti ir motyvuoti namų ūkius rūšiuoti atliekas jų susidarymo vietoje. Komunikacija yra būtina siekiant informuoti gyventojus apie tai, kaip rūšiuoti atliekas, ir sukurti paramos bazę, tačiau jos retai pakanka, kad būtų pakeistas bendruomenės elgesys, susijęs su rūšiavimu. Todėl, siekiant sėkmingo bendravimo, ji turėtų būti papildoma ekonominėmis paskatomis ir vykdymo užtikrinimu.

⁽⁵⁰⁾ Amsterdamas (2015 m.).

⁽⁵¹⁾ OVAM (2010 m.).

14 gerosios patirties pavyzdys

Liubiana (Slovėnija) išsiskiria tuo, kad joje dėl biologinių atliekų ir perdirbamų atliekų surinkimo „nuo durų iki durų“ sistemos, papildytos atliekų priėmimo aikštelėmis, surenkama 73 proc. perdirbamų atliekų. Siekiant skatinti rūšiavimą atliekų susidarymo vietoje, perdirbti tinkamos sausos atliekos surenkamos dažniau nei galutinės atliekos. Norint pasiekti tokį aukštą surinkimo lygį, svarbu naudotis socialiniais tinklais ir SMS žinutėmis informuoti apie surinkimo datas, parinktas pagal kiekvieno piliečio profilį. Viešoji atliekų tvarkymo bendrovė „Snaga“ taip pat naudoja socialiniais tinklais (internetu, SMS paslauga, „Facebook“, „Twitter“), kad užtikrintų naudotojui patogesnes surinkimo paslaugas. Miesto centre esantys požeminiai surinkimo įrenginiai palengvina surinkimą, bet negadina vaizdo.

Plėtojant paveikią komunikaciją reikėtų atsižvelgti į toliau išvardytus aspektus. Namų ūkiai gali gauti informaciją apie atliekų rūšiavimą iš įvairių šaltinių, pavyzdžiui, didesnės gamintojo atsakomybės organizacijų, vietos valdžios institucijų, taip pat nacionalinių ir regioninių valdžios institucijų. Siekiant kuo didesnio tokios komunikacijos poveikio ir sinergijos, rekomenduojama:

- suderinti jos apimtį ir turinį,
- vykdyti informavimo kampanijas vienu metu įvairiais kanalais: per televiziją, radiją, socialiniuose tinkluose, interneto svetainėse, laikraščiuose, vietos žurnaluose ir t. t.,
- informaciją ir kalbą pritaikyti kiekvienai tikslinei grupei ir stengtis informuoti pažeidžiamus namų ūkius, kurie dažnai turi nedaug galimybių gauti informaciją,
- nustatyti rodiklius ir juos naudoti siekiant periodiškai įvertinti informuotumo lygį. Taip galima įvertinti ir patobulinti kampanijas ir nustatyti būsimus komunikacijos prioritetus,
- pateikti aiškius nurodymus dėl atliekų surinkimo maišų, o surinkimo punktuose sumažinti netikslinių medžiagų kiekį.

15 gerosios patirties pavyzdys

Kaip nurodyta 8 pavyzdyje, „Cyclamed“⁽⁵²⁾ yra didesnės gamintojo atsakomybės organizacija, kuri koordinuoja ir finansuoja nebegaliojančių (arba nepanaudotų) vaistų surinkimą Prancūzijoje. Įgyvendindama komunikacijos strategiją ji siekia užtikrinti, kad vartotojai rūšiuotų ir grąžintų nepanaudotus vaistus į vaistines, o pakuotes ir informacinius lapelius mestų į popieriui skirtas šiukšlių dėžes. 2018 m. pasiektas 62 proc. surinkimo lygis. Informavimo veikla skirta vartotojams ir joje dalyvauja vaistinės, platintojai ir savivaldybės.

Informavimo veiksmai, kurių imtasi 2018 m.:

- Trumpas filmukas (< 80 sekundžių trukmės), pateikiamas internete ir rodomas vaistinėse esančiuose ekranuose. Filmuke paprastai ir linksmi pateikiamos rūšiavimo instrukcijos.
- Trumpi vaizdo įrašai (12 sekundžių trukmės), skirti socialiniams tinklams ir elektroninėms reklaminiams lentoms (pvz., vaistinėse), kad būtų užtikrintas informuotumas.
- Plakatai, skrajutės ir infografikai – juos galima rasti interneto svetainėje, taip pat jie pateikiami vaistinėse ir savivaldybių svetainėse. Pagrindiniai duomenys ir vaizdinės rūšiavimo instrukcijos pateikiami siekiant motyvuoti vartotojus rūšiuoti.
- Reklamjuostės su pagrindine informacija, kurias vaistinės ar kiti subjektai gali lengvai naudoti savo interneto svetainėse.
- Iliustruota komiksų knygelė, kurioje yra ir „žaidimų“, kuriuos galima užpildyti.
- Lipdukai su pagrindine informacija apie rūšiavimą (< 15 žodžių), skirti vaistinėms ir platintojų pristatymo furgonams.
- Interneto svetainė su specialiais puslapiais, skirtais tikslinėms grupėms ir partneriams: vartotojams, vaistinėms, platintojams ir savivaldybėms. Svetainėje yra sąveikių funkcijų, pavyzdžiui, dalyvaujančių vaistinių, kurios priima nebegaliojančius vaistus, geografinės vietos nustatymo funkcija, pateikiami viktorinos ir atsiliepimai.
- Socialiniai tinklai – tinklaraštis, dalyvavimas socialiniuose tinkluose „Facebook“ ir „Twitter“. Siekiant įvertinti poveikį, nustatomas sekėjų skaičius.
- Mobilioji programėlė su atnaujinama vaistų paieškos sistema. Pusiau automatinės žinutės, kurios gali būti pritaikytos atsižvelgiant į naudotojo poreikius, ir rūšiavimo instrukcijos.
- Informacinis biuletenis, skirtas vaistinėms, kuriame skelbiamos naujienos apie surinkimo sistemą, taip pat daug kitų straipsnių, kuriais siekiama padidinti aktualumą ir aprėptį. Poveikį vertina išorės bendrovė atlikdama apklausas vaistinėse.
- Reklama, skelbiama Prancūzijos vaistinininkų žurnale, kuria raginama skirti „surinkimo ambasadorius“.
- Reguliarūs susitikimai su šio sektoriaus federacijų atstovais, siekiant pateikti naujausią informaciją ir gauti grįžtamąją informaciją, kad būtų pagerintos paslaugos ir užtikrintas visų tiekimo grandinės partnerių dalyvavimas.
- Kitos kampanijos – parama kampanijoms ir renginiams, kuriuos organizuoja atitinkamos kompetentingos institucijos ir kitos didesnės gamintojo atsakomybės organizacijos, siekiant pabrėžti atskiros visų atliekų surinkimo svarbą.
- Savivaldybėms pritaikyta informacija ir dalyvavimas savivaldybių organizuojamuose renginiuose.

Gerąja patirtimi pagrįsti patarimai

- Visi su pavojingų buitinių atliekų tvarkymu susiję subjektai (pvz., vietos valdžios institucijos, atliekų tvarkymo subjektai ir gamintojų vardu didesnės gamintojų atsakomybės įpareigojimus įgyvendinančios organizacijos) turėtų pateikti aiškias, nuoseklias ir išsamias pavojingų buitinių atliekų prevencijos, identifikavimo, rūšiavimo ir šalinimo instrukcijas (įskaitant geresnį pavojingų produktų ženklavinimą). Pranešimai turėtų būti paprasti, kad su daug įvairių pavojingų buitinių atliekų susiduriantys vartotojai nebūtų klaidinami.
- Apie atliekų priėmimo aikštelių ir kitų pavojingų buitinių atliekų surinkimo punktų vietas ir darbo laiką turėtų būti plačiai informuojama įvairiais kanalais, įskaitant socialinius tinklus, užtikrinant, kad informacija pasiektų visas gyventojų grupes.

⁽⁵²⁾ „Cyclamed“ (2019 m.).

- Didinti gyventojų informuotumą ir dalyvavimą padeda vietos suinteresuotųjų subjektų (pvz., rajono asociacijų) ir socialinių grupių dalyvavimas surenkant pavojingas buitines atliekas.
- Remiamos švietimo programos, visų pirma skirtos vaikams, kurie yra geri tinkamo atliekų tvarkymo praktikos „ambasadoriai“. Šviečiant vaikus apie pavojingų buitinių atliekų surinkimo svarbą ir praktiką (organizuojant kursus, apsilankymus vietoje ir pan.), jų tėvai ir vyresnieji asmenys taip pat netiesiogiai skatinami rūšiuoti atliekas.
- Tinkamai rūšiuoti ir šalinti atliekas gali paskatinti informacijos apie žalingas netinkamo pavojingų buitinių atliekų šalinimo pasekmes visuomenės sveikatai ir aplinkai teikimas.

3.4. Vykdyto užtikrinimas

Dėl netinkamo surinkimo ir šalinimo blogėja surinktų ir panaudoti skirtų atliekų kokybė. Pavojingos buitinės atliekos, surinktos kartu su mišriomis buitinėmis atliekomis ir kitomis nepavojingomis atliekomis, daro neigiamą poveikį kokybiško tų atliekų perdavimo galimybėms. Nors komunikacija padeda namų ūkiams suprasti, kaip tinkamai rūšiuoti atliekas, reikalingos tam tikros paskatos arba kontrolė ir vykdymo užtikrinimas. Veiksmai, kurių kompetentingos institucijos gali imtis praktikoje:

- vizualiai tikrinti skaidrių atliekų surinkimo maišus: maišai turėtų būti pažymėti kaip neatitinkantys reikalavimų ir palikti surinkimo punkte, jeigu juose yra medžiagų, kurios nėra įtrauktos į atitinkamą atskiro surinkimo sistemą.
- Tikrinti svorį: tikrinamos tam tikros įtartinio svorio atliekos, pavyzdžiui, jei aliumininių ir plastikinių pakuočių arba biologinių atliekų surinkimo talpykla yra pernelyg sunki, tai gali reikšti, kad joje yra nenumatytų medžiagų, pavyzdžiui, dirvožemio.
- Baudos: gali būti ne tik atsisakoma paimti maišus ar dėžes, kuriuose yra netinkamai išrūšiuotų atliekų, bet ir taikomos administracinės baudos, kurios yra veiksminga priemonė tinkamam atskiram atliekų surinkimui jų susidarymo vietoje skatinti. Baudos taip pat padeda išvengti atvejų, kai maišai, kuriuos išvežti atsisakyta, lieka nesurinkti viešoje vietoje. Tačiau baudos turėtų papildyti atitinkamas ekonomines paskatas, įtikinimą ir komunikaciją, jos negali pakeisti šių priemonių.

Šia apgailėtina nekontroliuojamo ir neteisėto atliekų išmetimo praktika nepaisoma tinkamo atliekų surinkimo ir prevencijos paskatų ir daromas didelis neigiamas poveikis aplinkai ir visuomenės sveikatai. Nekontroliuojamo ir neteisėto atliekų išmetimo prevencijos ir vykdymo užtikrinimo strategijos įgyvendinimas – sėkmingo atliekų tvarkymo pagrindas. Didesnėmis paskatomis tinkamai tvarkyti pavojingas buitines atliekas tokia praktika retėja, todėl likę vykdymo užtikrinimo veiksmai tampa veiksmingesni.

Nacionalinės ar regioninės valdžios institucijos gali toliau gerinti rezultatus atlikdamos savivaldybių lyginamąją analizę ir skatindamos dalytis gerąja patirtimi vykdymo užtikrinimo srityje. Lyginamoji analizė turi būti atliekama tarp panašiomis savybėmis pasižyminčių savivaldybių ar regionų. Pavyzdžiui, Flandrijos (Belgija) savivaldybės yra suskirstytos į 16 grupių, kurioms nustatyti skirtingi atskiro surinkimo tikslai ⁽⁵³⁾. Kriterijai, kuriomis pagrįstas suskirstymas į grupes, be kita ko, yra gyventojų amžius, migracija, turizmas ir urbanizacijos lygis. Komunalinių atliekų tvarkymo sistemų veiksmingumo lyginamosios analizės metodikas galima rasti literatūroje ⁽⁵⁴⁾.

⁽⁵³⁾ OVAM (2019 m.).

⁽⁵⁴⁾ Lavigne et al. (2019 m.).

16 gerosios patirties pavyzdys

Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje 2012 m. kovo 21 d. priimtu Atliekų tvarkymo įstatymu įpareigojama, kad daugiabučiai pastatai turėtų atskiro atliekų surinkimo įrenginius. Pagal „SuperDrecksKëscht®“, integruotą atliekų surinkimo sistemą, pastatų administratoriams teikiamos nemokamos konsultavimo paslaugos, kad būtų remiamas igyvendinimas vietos lygmeniu: rengiami apsilankymai vietoje, per kuriuos išanalizuojama esama padėtis, teikiamos rekomendacijos dėl rūšiavimo infrastruktūros, taip pat teikiama pagalba bendraujant su gyventojais. Ši teisinė prievolė, pagrįsta integruotu požiūriu, prisidėjo prie aukšto atliekų surinkimo lygio ⁽⁵⁵⁾.

Gerąja patirtimi pagrįsti patarimai

- Igyvendinant teisinę prievolę daugiabučiuose pastatuose įdiegti tinkamą atliekų rūšiavimo infrastruktūrą pastatų administratoriai ir savininkai skatinami imtis veiksmų. Šios prievolės derinimas su praktinėmis paramos paslaugomis (apsilankymais vietoje, pranešimų formomis) pasirodė esąs veiksminga priemonė siekiant skatinti pavojingų buitinių atliekų rūšiavimą daugiabučiuose pastatuose, kad būtų išvengta netinkamo jų šalinimo.
- Stebėdami netinkamai išrūšiuotų pavojingų buitinių atliekų koncentraciją ir rūšis galutinių atliekų maišuose atliekų tvarkytojai gali nustatyti prioritetus, kad galėtų sutelkti savo vykdomo užtikrinimo ir komunikacijos pastangas.
- Tiriant neteisėtai suverstas atliekas kartais galima nustatyti pažeidėjo tapatybę, kuria remiantis galima imtis vykdomo užtikrinimo veiksmų. Baudų nustatymas ir rizikos gauti baudą suvokimas skatina elgesio pokyčius.

4. ŠALTINIAI

ACR+ (2019 m.), Užstato grąžinimo sistemos Europoje.

Adamcová, D. et al., Household Solid Waste Composition Focusing on Hazardous Waste. Pol. J. Environ. Stud. Vol. 25, No. 2 (2016), 487-493, <http://www.pjoes.com/Household-Solid-Waste-Composition-Focusing-on-Hazardous-Waste,61011,0,2.html>.

Adème (2017), Les filières à responsabilité élargie du producteur, <https://www.conibi.fr/uploads/pdf/comm/FILIERES-REP-EDITION2017.pdf>, https://www.ademe.fr/sites/default/files/assets/documents/responsabilite_elargie_du_producteur_rep_memo2017_010401.pdf.

Amsterdam (2015), Afvalketen in Beeld.

Andreasi Bassi, S., Christensen, T.H., Damgaard, A. (2017), Environmental performance of household waste management in Europe – an example of 7 countries, Waste Management, 69, 545-557, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0956053X17305342>.

aus der Beek, T. et al. (2016), „Pharmaceuticals in the environment. Global occurrences and perspectives“, Environmental Toxicology and Chemistry, Vol. 35/4, p. 823-835, <http://dx.doi.org/10.1002/etc.3339>.

Bio Intelligence (2012), Use of economic instruments and waste management performances.

Cyclamed (2019), Rapport annuel 2018.

D'environmentverwaltung (2018), Plan national de gestion des déchets et ressources.

Dijkgraaf, E., Vollebergh, H. (2004), Burn or bury? A social cost comparison of final waste disposal methods, Ecological economics, 5, 233-247.

Dubois, M. (2013), Disparity in European taxation of combustible waste, Waste Management 7, 1575-1576.

Europos Komisija (2002a), Study on hazardous household waste (HHW) with a main emphasis on hazardous household chemicals (HHC).

Europos Komisija (2002b), Costs for municipal waste management in the EU.

EAA (2015), Prevention of hazardous waste in Europe.

EAA (2019), Paving the way for a circular economy, Insights on status and potential, <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe-insights>.

Eurostatas (2008), Municipal solid waste composition EU 27.

⁽⁵⁵⁾ Liuksemburgo aplinkos agentūra, 2015 m.

Giegrich J., Mampel U., Franke B., Müller F., Knappe F. (1993), Eintrag organischer und anorganischer Schadstoffe in den Abfall über Produkte (Organinių ir neorganinių teršalų patekimas į atliekas per produktus). Ifeu-Institut für Energie- und Umweltforschung Heidelberg GmbH. F+E-Vorhaben Nr. 10310602 under contract with Umweltbundesamt Berlin; Heidelberg, 1993 m. gruodžio mėn.

Lavigne, C., De Jaeger, S., Rogge, N. (2019), identifying the most relevant peers for benchmarking waste management performance: A conditional directional distance Benefit-of-the-Doubt approach, *Waste Management*, 89, 418-429.

Letcher, T. M., & Vallero, D. A. (Eds.) (2019), *Waste: A handbook for management*. Academic Press.

Nainggolan, D. et al. *Ecological Economics* 166 (2019), 106402. Consumers in a Circular Economy: Economic Analysis of Household Waste.Sorting Behaviour.

EBPO (2012), Sustainable materials management, Making better use of resources, <https://www.oecd.org/env/waste/smm-makingbetteruseofresources.htm>.

OVAM (2010), Uitvoeringsplan milieuverantwoord beheer van huishoudelijke afvalstoffen.

OVAM (2018), Huishoudelijk Afval en gelijkaardig bedrijfsafval.

OVAM (2019), Plaanpassing Uitvoeringsplan huishoudelijk afval en gelijkaardig bedrijfsafval goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 17 mei 2019.

START project (2008), Management Strategies for Pharmaceuticals in Drinking Water, <http://www.start-project.de.Cituojama:https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2866706/pdf/ehp-118-a210.pdf>.

UNEP (2016), Guidelines for Framework legislation for Integrated Waste Management, <https://stg-wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/22098>.

Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van het Vlaams reglement betreffende het duurzaam beheer van materiaalcringlopen en afvalstoffen (Vlarema) bijlage 5.1.4, <https://navigator.emis.vito.be/mijn-navigator?wold=44718> - <https://www.ovam.be/sites/default/files/atoms/files/Minimum-%20en%20maximumtarieven%202019%20voor%20huisvuil%20en%20grofvuil.pdf>.

Worldbank (2018), *What a waste 2.0*.

WRAP (2014), Waste Regulations Route Map, <http://www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/Route%20Map%20Revised%20Dec%202014.pdf>.

PRIEDAS

Nuorodos į gerosios komunikacijos patirties pavyzdžius

Internetu yra daug įtraukios komunikacijos pavyzdžių:

- http://www.epa.ie/pubs/reports/waste/wpp/Household_%20hazardous_waste_booklet.pdf
 - <http://www.snaga.si/en/separating-and-collecting-waste/hazardous-household-waste>
 - <https://communityrepaint.org.uk/help-support/paint-calculation/>
 - <https://communityrepaint.org.uk/i-have-leftover-paint/give-leftover-paint-new-life/>
 - https://www.ademe.fr/sites/default/files/assets/documents/produits-chimiques-donnees2015-synthese_8907.pdf
 - <https://www.aha-region.de/entsorgung/oeffnungszeiten/?L=0>
 - <https://www.aha-region.de/entsorgung/sonderabfall/>
 - https://www.arp-gan.be/pdf/memo_tri.pdf
 - <https://www.cityoflondon.gov.uk/services/waste-and-recycling/commercial-waste/hazardous-waste-collection>
 - <https://www.est-ensemble.fr/decheteries-mobiles>
 - <https://vanha.hsy.fi/en/residents/sorting/instructions/hazardouswaste/Pages/default.aspx>
 - <https://vanha.hsy.fi/en/residents/sorting/wasteguide/Pages/default.aspx>
 - <https://www.kierratys.info/>
 - <https://www.odensewaste.com/awareness-raising/awareness-raising/>
 - <https://www.offaly.ie/eng/Services/Environment/News-Publications/Free-drop-off-event-07th-July-2018.pdf>
 - <https://www.sdk.lu/images/SDK-EN/PDF/Infolyer-Residenzen-en-web.pdf>
 - <https://www.sdk.lu/index.php/en/reverse-consumption/ecological-waste-management-in-the-house/stationary-collection>
 - <https://www.tallinn.ee/eng/A-Guide-to-Sorting-Waste>
 - www.dastri.fr
 - www.raportaredeseuri.ro
 - <http://geodechets.fr>
 - www.vaarallinenjate.fi (suomii ir švedų kalbomis).
-